

**Samverkan mellan universitet, näringsliv och samhälle
Erfarenheter i halvtid från Forskarstation Östra Norrbotten**

Håkan Ylinenpää & Margareta Strömbäck

AR 2005:61

Uppsats presenterad vid konferensen HSS05 (Högskolor och Samhälle i Samverkan), Östersund 6-8 april 2005

Samverkan mellan universitet, näringsliv och samhälle – Erfarenheter i halvtid från Forskarstation Östra Norrbotten

Håkan Ylinenpää
Docent/forskare
Luleå tekniska universitet

Margareta Strömbäck
Utbildningschef
Högskoleförbundet Östra Norrbotten

ABSTRACT

Denna uppsats diskuterar villkor för och erfarenheter av samverkan mellan universitet och det omgivande samhället med utgångspunkt i Forskarstation Östra Norrbotten – ett flerårigt utvecklingsprojekt startat i januari 2002 som drivs i samverkan mellan Luleå tekniska universitet, Sveriges Lantbruksuniversitet i Umeå, samt näringsliv och kommunledningar i fyra kommuner i östra Norrbotten (Kalix, Haparanda, Överkalix och Övertorneå kommuner). Forskarstationens kärnverksamhet utgörs av en forskarskola med i dag sex doktorander verksamma inom olika, av regionen prioriterade områden. Förutom sedvanlig forskarutbildning och doktorandernas egna forskningsprojekt har verksamheten under de första åren inriktats mot att på olika sätt skapa mötesplatser mellan de olika kategorier av aktörer som ingår i projektet. Uppsatsen diskuterar mot bakgrund av forskningen inom området hittills vunna erfarenheter avseende interaktionen mellan särskilt forskarskolans doktorander och övriga Triple Helix-aktörer. Med stöd i vad som närmast kan beskrivas som en interaktiv eller aktionsforskarinriktad forskningsansats avslutas uppsatsen med ett antal lärdomar för andra regioner med liknande ambitioner att utveckla en lokalt eller regionalt kopplad kunskapsproduktion.

Version 2005-03-04

I föreliggande uppsats diskuterar erfarenheter av samverkan mellan universitet och omgivande samhälle i en regional kontext – fyra kommuner i östra Norrbotten. I januari 2002 etablerades nämligen Forskarstation Östra Norrbotten (FÖN) som ett samverkansprojekt mellan två universitet (Luleå tekniska universitet samt Sveriges Lantbruksuniversitet i Umeå). Idén var att med utgångspunkt i en särskild nyetablerad forskarskola tillgodose kunskapsbehov som gemensamt definierats av de båda universiteten samt av företag, organisationer och myndigheter i den aktuella regionen. En annan bärande tanke i FÖN har varit att kunskapsutvecklingen i forskarskolan ska ske i nära samverkan med företrädare för den aktuella regionen. Uppsatsen behandlar erfarenheter av FÖNs tre första verksamhetsår med fokus på samverkansaspekten i FÖN-projektet, och disponeras enligt följande. Först ges en kortfattad beskrivning av FÖNs tillkomst och nuläge. Därefter presenterar vi FÖNs erfarenheter av att arbeta med samverkan mellan universitet och samhälle med ett fokus på att se samverkansuppgiften ur de deltagande doktorandernas perspektiv. Här sammanfattar vi också ett antal slutsatser och lärdomar som kan vara av intresse för andra regioner med liknande ambitioner att utveckla en lokalt kopplad kunskapsproduktion. I ett avslutande avsnitt försöker vi sedan sätta in FÖN i ett bredare kontextuellt sammanhang som relaterar utvecklingsprojektet till såväl den politiska som den forskningsbaserade diskussionen om kunskapsbildning och dess villkor.

1. FORSKARSTATION ÖSTRA NORRBOTTEN (FÖN)

I slutet av förra millenniet bestämde sig den politiska ledningen i fyra kommuner i östra Norrbotten för att samverka inom högre utbildning och forskning genom att bilda ett gemensamt kommunalförbund. Kommunalförbundet fick namnet Högskoleförbundet Östra Norrbotten och var formellt igång vid årsskiftet 1998/99, och består av kommunerna Haparanda, Kalix, Överkalix och Övertorneå. Verksamheten i högskoleförbundet leds av en utbildningschef, som tillsammans med en forskningsledare vid Luleå tekniska universitet också koordinerar verksamheten i forskarstationen och dess forskarskola. I respektive kommun finns dessutom väl fungerande lärcentra ledda av särskilt utsedda lokala utbildningsledare.

Anledningen till bildandet av kommunalförbund står att finna i att kommunledningarna insett att kommunerna var och en för sig var för små för att kunna göra sig hörda fullt ut i kontakterna med universitet och högskolor. Genom att gå samman skulle man få ett större befolkningsunderlag att verka utifrån och därigenom bli betydligt intressantare för universiteten som samarbetspartner för högre utbildning och forskning. Det särskilda kommunalförbundet var också ett sätt för de politiska ledningarna att poängtera vikten av att tillgängliggöra högre utbildning och forskning även i mer perifera regioner. Genom att få till stånd en högre utbildning och forskning som tog sin utgångspunkt i kommunernas behov och som bygger på ett nära samarbete mellan forskning/FoU, näringslivet och den offentliga sektorn i regionen sågs FÖN som ett viktigt verktyg för att stärka regionens långsiktiga konkurrenskraft.

Efter att utbildningschefen fått i uppdrag att utveckla ett förslag till det som senare kom att bli FÖN-projektet kontaktades Luleå tekniska universitet och Sveriges Lantbruksuniversitet, och det konkreta samarbetet tog fart. Ambitionen var att med utgångspunkt i regionens egna formulerade behov av ny kunskap utveckla nya former för forskning och kunskapsöverföring från universitet/högskolor i samverkan med näringsliv och offentlig sektor i östra Norrbotten, och därigenom bidra till att ge såväl regionens företags och befolkning bättre tillgång till akademisk kompetens. Grupper av politiker, utbildningsledare, näringsliv och företagare

aktiverades i respektive kommun under ledning och samordning av kommunalförbundets direktion och Luleå tekniska universitet. Ett antal forskningsområden med behov av forskningsinsatser ringades in. Följande fyra huvudområden hade till slut identifierades: Livsmedel, Turism, IT/elektronik och Trä. Med stöd av EU-medel ur Mål 6 genomfördes förarbetet under år 2000 och Forskarstation Östra Norrbotten kunde invigas i januari 2002.¹

Idag är sex doktorander knutna till forskningsavdelningar vid antingen Luleå tekniska universitet (LTU) eller Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) aktiva i Forskarstation Östra Norrbotten:

Tabell 1: Doktorandprojekt inom Forskarstation Östra Norrbotten

<i>Område</i>	<i>Inriktning</i>	<i>Univ.</i>	<i>Start</i>
Turism	Samverkan mellan turismföretag i en nätverksekonomi	LTU	Jan 2002
	Kvalitetsutveckling av turism	LTU	Jan 2002
Turism + IT	Internet och E-handel inom turismnäringen	LTU	Feb 2002
Träproduktion	Industriell design i trämanufaktur företag	LTU	Maj 2002
Livsmedel	Utveckling av odling av abborre i slutna system	SLU	Okt 2002
	Domesticering av Vacciniumarter, ämnesinnehåll	SLU	Nov 2003

Förutom de sex doktorander som ingår i FÖN och dess forskarskola har en sjunde doktorand associerats till projektet. Denne forskarstuderande, som är kopplad till LTUs avdelning för Statsvetenskap, Historia och Geografi, arbetar med att som en del i sitt avhandlingsarbete följa utvecklingen av FÖN-projektet och att nyttja detta som en empirisk bas i sin kommande doktorsavhandling.

FÖN-doktorandernas arbetssituation liknar ”normala doktoranders” med tre viktiga undantag:

1. Doktorandernas forskningsprojekt har definierats och utvecklats i nära samverkan med ”beställare” i den aktuella regionen,
2. Forskarutbildningskurser som erbjudits inom den egna forskarskolan har i betydande utsträckning skett i och i nära samverkan med regionen, samt
3. Doktorandernas sk ”institutionstjänstgöring”, som för normala doktorander vanligtvis innefattar campusbaserad undervisning på grundutbildningsnivå, innefattar i stället arbete i eller för regionen Östra Norrbotten.

I dagsläget har en doktorand avlagt licentiatexamen, två har passerat denna nivå för att gå direkt mot en doktorsexamen medan övriga tre doktorander är i slutfasen av arbetet med licentiatuppsatsen.

¹ Mer om Forskarstation Östra Norrbotten och dess tidiga utveckling återfinns i Ylinenpää & Strömbäck (2003), Carlsson, Lundgren & Sandström (2003), samt Sandström (2004).

2. NÅGRA ERFARENHETER MED FOKUS PÅ SAMVERKANSASPEKTEN

De forskarstuderande inom FÖN har, som konstaterats ovan, en särskild form av "samverkanstjänstgöring" som innebär att man förväntas arbeta i eller till nytta för regionen. Idén var att doktoranderna förutom i sitt forskningsprojekt - som ju definierats i nära samverkan med företrädare för den aktuella regionen - också i sin övriga verksamhet skulle kunna fungera som medarbetande i olika typer av projekt: undervisning i gymnasieskolan, medverka i olika typer av utredningar och utvecklingsprojekt, delta i möten och seminarier i regionen, etc. Redan från början markerades en stor frihetsgrad beträffande vad "samverkanstjänstgöringen" de facto skulle innefatta, då idén här (liksom avseende forskningsprojekten) var att behoven i regionen skulle styra arbetsinsatsernas inriktning. Öppenheten skapade dock också en villrådighet både hos doktoranderna och deras handledare och ute i regionen. Mot denna bakgrund utvecklade forskarstationen efter sitt första verksamhetsår en arbetsmodell med en obligatorisk del ("måste-sida") och en mer öppen del möjlig att anpassa till såväl regionens behov som doktorandernas egna förutsättningar och intresseområden ("kan-sida"). Översatt i timmar motsvarar den 20-procentiga samverkansdelen ca 300 arbetstimmar, vilka (tillsammans med institutionstjänstgöring "hemma" på den egna forskningsavdelningen motsvarande 30 tim per år) fördelades enligt följande:

"Måste-sida"

Kunskaps- och resultatspredning kopplad till det egna projektet	70 tim
Övriga informationsmöten, seminarier, mötesplatser m m	70 tim

"Kan-sida"

Deltagande i utvecklingsprojekt/grupper	} 130 tim
Individuella uppdrag (utredningar m m)	
Undervisning gymnasieskolan eller i regionförlagda universitetskurser	

Vid en uppföljning "i halvtid", d v s efter ca 2,5 års verksamhet i forskarskolan, gjordes en inventering av hur arbetsuppgifterna inom denna samverkansdel av doktorandernas arbetstid fördelats. Resultatet sammanfattas nedan för de sex doktoranderna, fördelat på samverkan inom ramen för det egna forskningsprojektet, samverkan inom forskarskolans forskarutbildningsaktiviteter respektive övrig samverkan (se tabell 2).

Som framgår av sammanställningen i tabell 2 har doktoranderna fördelat sina samverkansaktiviteter på såväl det egna forskningsprojektet, forskarskolans forskarutbildningsaktiviteter i regionen, som på samverkansaktiviteter kopplade till andra sammanhang (gymnasieinformation, allmänna seminarier, deltagande i konkreta utvecklings- eller utredningsprojekt, etc). För den förstnämnda gruppen aktiviteter kan konstateras att flera doktorander inledde sitt projekt med en pilotstudie av förhållandena inom respektive område (turism respektive design) i regionens företag. Sedan har mer eller mindre formella referensgrupper av företag i flera fall kopplats upp mot enskilda eller grupper av doktorander i syfte att fungera som löpande bollplank och rådgivare under forskningsprocessen. För ett par av doktoranderna har forskarstudierna innefattat att "ge sig ut i världen" och hämta hem nyttiga kunskaper till regionen och till dess näringsliv. Forskarutbildningsaktiviteterna har i stor utsträckning emanerat från de särskilda doktorandkurser som utvecklats och genomförts i forskarskolans regi. I två av forskarskolans kurser (om regionens kultur och historia respektive om regioner och regional utveckling) har kopplingen till regionen östra Norrbotten särskilt betonats såväl innehållsmässigt som genom att bestå av doktorandseminarier förlagda till regionen. Här har FÖN prövat en modell med att blanda forskarstuderande (som läst doktorandkurspoäng) med

”vanliga högskolestuderande” (som läst högskolepoäng). I samband med dessa regionförlagda seminarier har även seminarier öppna för allmänheten arrangerats, vilket sammantaget inneburit många olika typer av mötesplatser och interaktionstillfällen mellan forskarskolans doktorander och företrädare för regionen. Den tredje gruppen av samverkansaktiviteter, slutligen, består av en flora skilda aktiviteter omspännande undervisning gymnasie- och högskolenivå, olika typer av seminarier eller workshops, individuella uppdrag för regionen, deltagande i konkreta utvecklingsprojekt i regionen, kontakter med media, etc. Här ingår också t ex en veckolång rundresa i regionen (”FÖN on Tour”) späckad med aktiviteter som möten med företagare och allmänhet, samt besök på de kommunala gymnasieskolorna – en aktivitet som i stor utsträckning planerades och genomfördes av doktoranderna själva.

Tab 2: Samverkansaktiviteter FÖNs doktorander

<u>Forskningsprojekt</u>	<u>Forskarutbildning</u>	<u>Övrigt</u>
Pilotstudie av regionens turismföretag	Forskarutbildningskurser i och med regionen	Deltagande i nätverk och i konkreta utv.projekt
Möten med ”advisory board”/ref.grupp	Uppsatsarbeten i forskarutbildningen som gjorts tillgängliga för regionen	Undervisning gymnasieskolan
Vidoseminarium + författande av utlandsrapport	Öppna seminarier i samband med doktorandkurser	Undervisning inom ny turismutbildning (LTU)
Dialoger med enskilda företag	Studieresa med regionala aktörer	”FÖN on Tour”
Pilotstudie av designbehov i träföretag		Seminarier/workshops
Projektpresentationer utanför regionen		kartläggning kommunal designutbildning
		Individuella kontakter (ftg., privatpersoner)
		Mediakontakter

Den tidsmässiga fördelningen varierar mellan olika doktorander, och har inte i något fall inneburit att maxgränsen 300 tim per år överskridits. Snarare har det under forskarstationens första verksamhetsår handlat om att för såväl forskarstationen som för regionen söka och utveckla former för vettiga och ändamålsenliga samverkansformer. Att denna lärprocess inte alltid varit okomplicerad vittnar bl a följande citat från några av forskarskolans doktorander om:

- *Det ligger en svårighet i att man lokalt inte vet vad vi gör och kan ställa upp med. Detta skapar besvikelse när vi sedan inte kan ställa upp på alla propåer.*
- *Man ringer och frågar om saker som inte ingår i mitt arbete. Eller så vet man inte vad man vill.*
- *Mycket tror jag hänger på att man inte vet vad forskning innebär och vad jag kan ställa upp och hjälpa till med.*
- *Våra 20% har varit väldigt lärorika under vägen och självklart givit en del extra till mitt forskningsprojekt, men det har också kostat mycket energi och tid som ibland känts lite bortkastad – lite väl mycket fumlade och prövande för att testa olika angreppssätt och lite oklart vad man egentligen vill få ut av vårt arbete.*

Mot bakgrunden att doktorander i början av sin forskarutbildning inte är några experter i konventionell mening utan faktiskt deltar i en forskarutbildning är det knappast förvånande att doktoranderna upplevt en otillräcklighet i kontakterna med näringsliv, myndigheter och privatpersoner i regionen. I kombination med det faktum att regionen självt saknar egen erfarenhet av forskning och forskarutbildning och därigenom haft svårigheter att veta vad forskarskolans doktorander egentligen kan "leverera" kan vi därmed se de första verksamhetsåren i FÖN som något av en ömsesidig läroprocess där kunskaper, insikter och förväntningar successivt bringats till en bättre överensstämmelse. I vissa fall har doktoranderna i forskarskolan också försökt tillgodose behovet av kunskaper genom att fungera som länkar till annan kompetens på det egna hemuniversitetet. Denna "mäklarfunktion" har utvecklats av doktoranderna själva och inte medvetet stöttats genom exempelvis utbildningsinsatser för att på ett effektivt sätt kunna mäkla ihop kunskapsbehov med rätt kompetens på universitetet.

Ytterligare en aspekt av betydelse i sammanhanget är hur doktoranderna fördelar sig på olika kunskapsområden. Av tabell 1 framgår sålunda att FÖNs doktorander i princip kan sägas representera tre skilda områden: turism, livsmedel samt design & träproduktion. Valet av temaområdena bottnar, som tidigare konstaterats, i behov som företrädare för regionen själva formulerat, men fördelningen av doktorander kom i slutändan att styras av antalet intresserade och behöriga sökanden till de olika tematiska områdena. För Forskarstation Östra Norrbotten innebär detta att tre doktorander kom att arbeta med turismnäringen (varav en med koppling även till IT), två med kunskapsutveckling inom livsmedelssektorn, medan en ensam doktorand fick ta sig an träsektorn (i detta fall med fokus på design i mindre trämanufaktur företag). Denna fördelning har inneburit olika förutsättningar att driva praktisk samverkan med regionen. Sålunda har det t ex varit betydligt enklare att samordna projektarbeten, organisera en "advisory board"/referensgrupp med företrädare för näringen i regionen, eller att arrangera olika typer av seminarier eller mötesplatser i regionen inom turismområdet med sina tre doktorander jämfört med inom trämanufaktursidan (som bara haft tillgång till en doktorand). Att ha doktorandkollegor inom samma område är en given fördel för det egna forskningsprojektet, vid planering och genomförande av forskarutbildningsinsatser men sålunda även när det gäller samverkan med omvärlden.

Av det ovan sagda kan fyra lärdomar av FÖN-projektet med bäring mot en utvecklad samverkan i regionkopplad kunskapsproduktion formuleras:

1. Att etablera en forsknings- och forskarutbildningsmiljö i en region som sedan tidigare saknar erfarenhet av den här typen av verksamhet innebär en ömsesidig läroprocess där kunskaper, insikter och förväntningar successivt kalibrerats till en bättre överensstämmelse.
2. När en verksamhet typ FÖN etableras i en region betraktas dess representanter (här främst forskarskolans doktorander) både som kunskapskällor och som agenter till det "kunskapsföretag" (universitet) de representerar. Det är angeläget att på ett lämpligt sätt förbereda "agenterna" också för denna mäklaruppdrag, t ex genom enklare utbildningsinsatser och genom att doktoranderna blir uppkopplade till universitetens enheter för omvärldskontakter.
3. Att säga att doktoranderna i en regionkopplad forskarskola inte ska "slukas av campusundervisning" utan i stället verka "i och för regionen" är enkelt, men att fylla tiden med meningsfulla uppgifter på rätt nivå är betydligt svårare. I fallet FÖN utvecklades den tidsbaserade modellen för samverkansuppdraget efter drygt ett års

erfarenheter och lärande. Självfallet är det en fördel om en sådan modell finns på plats redan från början.

4. En ”kritisk massa” av doktorander (minst tre) inom samma eller snarlika områden bör eftersträvas, bl a då detta underlättar samverkan med omvärlden.

3. DISKUSSION – EXEMPLET FÖN I ETT BREDARE SAMMANHANG

Forskarstation Östra Norrbotten (FÖN) kan ses som ett empiriskt exempel på ett sökande efter nya samverkansformer mellan högre utbildning/forskning och det omgivande samhället. Detta sökande innebär många olika vägval och involverar ett ständigt lärande rörande både möjligheter och problem med att välja nya och okonventionella vägar för akademisk utbildning och kunskapsutveckling. Vägvalen är dessutom ofta inte okontroversiella vare sig i den politiska debatten eller i den inomvetenskapliga diskussionen. Detta ska vi försöka spegla i ett avslutande avsnitt.

Samverkan mellan högskolor, näringsliv och samhälle anses vara en förutsättning för att utveckla ett konkurrenskraftigt närings- och arbetsliv i en allt mer kunskapsbaserad ekonomi. Denna uppfattning har i Sverige fått ett särskilt tydligt genomslag i arbetet med regionala tillväxtprogram, men har också på central nivå manifesterats i ett statligt verk (VINNOVA) som har denna föreställning som sin grundläggande verksamhetsidé. I den för NUTEK, ITPS och VINNOVA gemensamma skriften ”En liten bok om tillväxt” (Hallin m fl 2002) betonas hur såväl storstadsregioner som mer perifera regioner kan och bör utveckla regional konkurrenskraft genom regional specialisering, och där kompetensutveckling (t ex högskoleutbildningar) och kunskapsutveckling (forskning och FoU) som stödjer den här typen av utveckling av ”kritisk massa” ges en viktig roll.

Att en allt mer kunskapsbaserad ekonomi kräver delvis nya inslag och strategier för att utveckla såväl företagsbaserad, regional som nationell konkurrenskraft torde de flesta i dag vara överens om. Ett nyckelbegrepp i detta sammanhang – myntat av Michael Porter (1998) men i olika varianter närvarande sedan Marshalls studier av industriella distrikt sedan 1930-talet – är klusterbegreppet: hur en ansamling (eller kritisk massa) av företag i samma eller besläktade branscher, understödda av samverkanspartners inom kunskapsproduktion och samhälle, utvecklar unika konkurrensfördelar genom samverkan och intern konkurrens. Tillsammans med en politisk ambition att skapa förutsättningar för tillväxt i hela (eller åtminstone olika delar av) landet utvecklades under 1990-talets mitt två politiska strategier: (1) arbete med regionala tillväxtavtal som i partnerskap förutsattes utveckla regionala tillväxtnischer eller specialiseringar, (2) inrättande av en rad regionala högskolor utanför de etablerade universitetsorterna.

Just synen på vikten av ”kritisk massa” har emellertid ånyo blottlagt en närmast klassisk debatt inom den akademiska världen: i vilken utsträckning den högre utbildningen och (särskilt) den akademiska forskningen kan och bör decentraliseras. Sverker Sörlin och Gunnar Törnqvist hävdar sålunda i sin bok ”Kunskap för välstånd; Universiteten och omvandlingen av Sverige” (2000) att forskning och utbildning ”är beroende av såväl excellens som storlek” (s. 257) och ger de största industriella effekterna när utbyggnaden sker i städer med mer än en miljon invånare. Som en konsekvens av detta konstaterar man att det ”i Sverige och dess omedelbara närhet finns egentligen bara två stadsregioner som når upp till denna nivå: Stockholmsregionen och en eventuell framtida Öresundsregionen med tät samverkan mellan Köpenhamn, Malmö och Lund” (ibid. s. 259). Den här uppfattningen har dock knappast fått

genomslag i den nationella och regionala utvecklingspolitiken: Flera nya högskolor har etablerats bara under 1990-talet, och några av dem har relativt snabbt erhållit universitetsstatus, d v s rätt att driva egen forskning och forskarutbildning. Regionala initiativ i form av kommunala högskoleförbund för högre utbildning och projekt som Forskarstation Bergslagen (von Otter 2001) och Forskarstation Östra Norrbotten har tagit ytterligare steg i riktning mot en mer decentraliserad utbildnings- och forskningsstruktur. En grundläggande fråga kvarstår dock, nämligen om den fortsatta utvecklingen av forskning och högre utbildning kan kombineras med att institutioner för forskning och högre utbildning genom en spridd lokalisering görs tillgängliga för fler.

Lokaliseringen av högre utbildning och forskning överlappar också med en annan aktuell frågeställning: Huruvida högre utbildning och forskning som genom en mer spridd lokalisering görs tillgänglig för fler (individer, företag såväl som myndigheter och organisationer) också på bästa sätt förmår generera det som ansetts vara universitetens huvuduppgift: forskning och utbildning av arbetskraft/kompetens av högsta möjliga kvalitet. I en allt mer kunskapsbaserad ekonomi där konkurrenskraften i näringslivet i högre grad avgörs av vilka kunskapsförsprång företag lyckas bygga in i sina produkter och tjänster har den kompetens som universitet, högskolor och forskningsinstitut representerar generellt kommit att tillmätas ökande betydelse, kanske tydligast manifesterat i ett antal statliga utredningar (se t ex SOU 1989:50 eller SOU 1996:70). Enligt en nyligen presenterad studie (Löf 2005) fungerar också samverkan mellan särskilt större svenska företag och högskolor/universitet utmärkt: här nyttjar t ex 80% av företagen universitet/högskolor i sitt eget innovationsarbete. Samverkansfrekvensen avtar dock med minskande företagsstorlek: bland företag med 10-199 anställda med regelbunden innovationsverksamhet saknar sex av tio företag samverkan med den akademiska forskningen (ibid.), och hos de minsta företagen - särskilt i företag utan reguljär innovationsverksamhet - är denna andel betydligt större. Att geografisk närhet har betydelse för utvecklingen av olika interaktionsmönster är förhållandevis väldokumenterat. Särskilt inom tillämpad forskning har den geografiska närheten och accessen till forskningsresurser betydelse (Mansfield och Lee 1996), där ett avstånd om 15 mil ses som något av en smärtgräns för att företag med egen FoU ska finna det attraktivt att utveckla samverkan med akademiska forskare.

Inom den akademiska världen uttrycks dock stundom uppfattningen att såväl en alltför spridd lokalisering av högre utbildning och forskning som en alltför nyttoorienterad och tillämpad forskning riskerar att äventyra den inomvetenskapliga kvaliteten och konkurrenskraften inom vetenskapssamhället. Sörlin och Törnqvist (2000, s. 120) formulerar detta på följande sätt:

”Hur skall man hantera de målkonflikter som – åtminstone på kort sikt – finns mellan att hävda inomvetenskapliga framgångskriterier och fördjupning inom disciplinerna och problemlösning och syntesskapande, vilket ofta sker lättare i tvärvetenskapliga och tillämpningsnära forskningsmiljöer?”

Exemplet med Högskoleförbundet och Forskarstation Östra Norrbotten utgör i detta sammanhang bara ett empiriskt exempel på verksamheter som försökt hitta egna och behovsanpassade lösningar på ovanstående utmaningar:

- Behovet av högre utbildning nära hemorten har i stor utsträckning tillgodosetts genom utlokaliserade utbildningar och distransöverbyggande teknik, och genom en nära samverkan mellan universitet och lokala studiecentra/utbildningsledare. Resultaten är att lokala utbildningsbehov kunnat tillgodoses och att universiteten i ett läge med generellt minskande årskullar av nya studenter lyckats bredda sin rekryteringsbas. En

mer decentraliserad högskoleutbildning har således varit till nytta för såväl berörda regioner som för de universitet som levererat olika typer av utbildningar.

- Genom en regionkopplad forskarutbildning i form av en forskarskola nära kopplad till regionens egna utvecklingsbehov har också behovet av nya kunskaper i företag och näringar på ett bättre sätt nu börjat kunna tillgodoses. Att de forskarstuderande har sin hemvist i en forskningsavdelning på ett universitet innebär också att risken för vetenskaplig förflockning och kortsiktigt problemlösande motverkas. Det finns i dag inga som helst tecken på att doktoranderna i FÖN producerar ”sämre forskning” eller har lägre forskningsproduktivitet jämfört med de doktorandkollegor som fullgör sin forskarutbildning enligt en mer traditionell modell på campus.

I detta avseende är måhända decentraliserad akademisk utbildning och forskning något av en vägröjare för en utveckling av den akademiska kunskapsbildningen. I sin ofta citerade bok ”The new production of knowledge” beskriver sålunda Gibbons m fl (1994) en pågående utveckling mot ett allt mer kunskapsorienterat samhälle där kunskapsbildningen (t ex forskning) i allt större utsträckning sker i interaktion med samverkanspartners utanför den akademiska kontexten. Från en idealmodell för akademisk kunskapsbildning, karaktäriserad av hierarkiska och slutna strukturer och ett sökande efter objektiv, teoretisk och generaliserbar kunskap inom traditionella ämnesgränser som värderas och betygssätts genom ett kollegialt granskningsförfarande (modell 1), går vi enligt dessa författare allt mer in i en annan typ av kunskapsbildningsmodell: en modell präglad av interaktivt lärande, dialog och delaktighet där personer, organisationer och företag verksamma i den samhällsliga praktiken inte längre ses som ”inkompetenta utomstående” och som rena mottagningsstationer för den akademiska klokskapen (modell 2; jfr. även Brulin 1998, Novotny m fl 2001, och Svensson m fl 2002):

	<i>”Modell 1”</i>	<i>”Modell 2”</i>
<i>Relationer</i>	Hierarkiska	Jämlika
<i>Styrning</i>	(Det akademiska) ämnet	Problembaserad, gemensam handling
<i>Mål</i>	Teoretisk förståelse	Användbarhet
<i>Form</i>	Institutionaliserad	Flexibel
<i>Tidsperspektiv</i>	Långsiktigt	Kortsiktigt
<i>Förhållningssätt</i>	Distanserat	Interaktivt
<i>Ansvar</i>	Mot vetenskapssamhället	Ett bredare lokalt, socialt ansvar
<i>Aktörer</i>	Forskare	Forskare – praktiker
<i>Typ av kunskap</i>	Generell	Specifik, kontextbunden
<i>Fokus</i>	Teoriutveckling	Utveckling, nytta
<i>Planering</i>	Förutbestämt	Dynamiskt
<i>Tillgänglighet</i>	Slutet	Öppet
<i>Arbetsätt</i>	Upptäckt – förändring	Samtidighet upptäckt – förändring
<i>Auktorisation</i>	Professionella regler	Internt vetenskapliga och externt samhällsliga

Tabell 3: Två modeller för kunskapsbildning enl Gibbons m fl (1994) ²

² Hämtad ur Svensson m fl (2002), s. 5.

Ett sätt att, särskilt i akademiska kretsar, förhålla sig till den utveckling som beskrivs ovan är att se denna som ett uttryck för en trend eller modefluga som snart kommer att "blåsa över" bara vi har uthålligheten att uthärda en förväntad kollaps av en allt mer amatöriserad och tillämpad forskning. Ett helt annat förhållningssätt är att se utvecklingen som en naturlig process i ett allt mer kunskapsbaserat samhälle som präglas av ökande komplexitet och oförutsägbarhet, men också av ett samhälle med högre utbildningsnivå och en kunskapsutveckling som till stora delar sker utanför det akademiska systemet.³ Detta skapar, som Svensson m fl (2002, s. 5) konstaterar, "helt andra förutsättningar för ett mer jämlikt samarbete mellan högskola och samhälle", där olika typer av kompetenser tillvaratas i ett gemensamt samskapande av nya kunskaper.⁴

Samtidigt som dikotomisering som analytisk teknik ofta är klagörande genom att stimulera till reflektion och utvecklade argumentering innefattar denna ofta använda teknik enligt vår uppfattning tankefällan att vi står inför ett val mellan varandra *uteslutande* alternativa modeller, d v s att valet (här applicerat på utvecklingen av forskarutbildning och regionalt kopplad kunskapsproduktion) står mellan "modell 1" *eller* "modell 2". I själva verket kan det empiriska exemplet vi i denna uppsats beskrivit ses som en illustration av ett sökande efter en kunskapsbildningsmodell som innefattar inslag från *både* modell 1 och 2. Sålunda drivs forskarstationen och dess forskarskola utifrån såväl traditionella akademiska kvalitetskrav som utifrån önskemålet att kunskapsbildningen ska ha praktisk relevans för regionen och dess näringsliv. De projekt som ingår i forskarskolan ska således producera såväl "nytta" (specifik och kontextbunden kunskap) för regionen på lång och kort sikt som ge bidrag till den akademiska kunskapen inom respektive område (d v s kunskaper som har bäring utanför den regionala kontexten). Doktoranderna har genom sin hemvist i en forskningsavdelning på ett universitet samma koppling till det nationella och globala vetenskapssamhället som vilken doktorand som helst, men har dessutom genom kopplingen till praktiker i en specifik region tillgång till tydliga avnämare/beställare/kunder och samtalspartners för den kunskap projektet producerar. Genom att också "institutionstjänstgöringen" på campus ersatts med en "samverkanstjänstgöring" kopplad till en specifik region betonas vikten av samspel med praktiken i kunskapsbyggandet utan avkall på att det doktoranderna producerar i sina forskningsprojekt ska bedömas på något annat sätt än för andra, "vanliga" doktorander.

Att detta reptrick att "både äta kakan och ha den kvar" inte är trivialt och okomplicerat vittnar en del av erfarenheterna från Forskarstation Östra Norrbotten om. Att det också handlar om en läroprocess där ömsesidiga förväntningar successivt kalibreras och fungerande arbetsformer utvecklas torde framgå av de erfarenheter och lärdomar som redovisas i denna uppsats.

³ 78% av den forskning och utveckling som har bäring mot näringsliv och företag sker i dag inom näringslivet, medan universiteten svarar för 19% (SCB Statistiska meddelanden, forskning och utveckling inom företagssektorn 2003; se även Löf 2005).

⁴ Detta synsätt har, bl a med utgångspunkt i det s k triple helix-konceptet (Etzkowitz & Leydesdorff 1997), starkt präglats t ex VINNOVAs syn på hur framtida innovationssystem i Sverige kan och bör utformas.

REFERENSER

- Brulin, G. (1998). *Den tredje uppgiften. Högskola och omgivning i samverkan*. Stockholm: SNS Förlag.
- Carlsson, L., Lundgren, N-G. & Sandström, A. (2003). Delrapport, universitetens roll i Forskarstation Östra Norrbotten. Arbetsrapport. Luleå tekniska universitet.
- Etzkowitz, H. & Leydesdorff, L. (eds. 1997). *Universities in the global economy: A tripe helix of university-industry-government relations*. London: Cassell Academic.
- Gibbons, M., Limoges, C., Novotny, H., Schwartzman, S., Scott, P. & M. Trow (1994). *The new production of knowledge*. London: Sage.
- Hallin, G., Larsson, S. & G. Marklund (red; 2002). *En liten bok om tillväxt*. Stockholm: ITPS, NUTEK och VINNOVA.
- Löf, H. (2005). Vad ger samarbetet mellan universitet och näringsliv? *Tillväxtpolitisk utblick nr 1 2005*, ITPS.
- Mansfield, E. & Lee, J-Y (1996). The modern university: contributor to industrial innovation and recipient of industrial support. *Research Policy*, 25: 1047-1058.
- Novotny, H., Scott, P. & M. Gibbons (2001). *Re-thinking science, Knowledge and the public in the age of uncertainty*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Porter, M. (1998). Clusters and the new economics of competition. *Harvard Business Review*, Nov-Dec.
- Sandström, A. (2004). Delrapport II. Forskarstation Östra Norrbotten - ett politiskt projekt. Arbetsrapport. Luleå tekniska universitet.
- Statens offentliga utredningar (SOU 1989:50 resp. SOU 1996:70).
- Svensson, L., Brulin, G., Ellström, P-E & Ö. Widegren (red; 2002), *Interaktiv forskning – för utveckling av teori och praktik*. Arbetslivsinstitutet, rapportserien Arbetsliv i omvandling 2002:7.
- Sörlin, S. & Törnquist, G. (2000). *Kunskap för välbefinnande. Universitetet och omvandlingen av Sverige*. Stockholm: SNS Förlag.
- von Otter, C. (2001). *Riv murar, bygg broar, strukturomvandling i verkligheten*. Rapport över tre år med regional utvecklingsverksamhet 1998-2000 i projekt Forskarstation Bergslagen.
- Ylinenpää, H. & Strömbäck, M. (2003). Regionalt samarbete för kunskapsproduktion – tidiga erfarenheter från Forskarstation Östra Norrbotten. I Ekstedt, E. & Wolvén, L-E. (red), *Relationsbyggande för ekonomisk utveckling*. Arbetslivsinstitutet, rapportserien Arbetsliv i omvandling 2003:15.